

La normalització lingüística a l'IES Mossèn Alcover: realitat o llegenda? (1995-2016)

Bartomeu Carrió Garau

Llaços quadribarrats a les barres del centre per Sant Jordi per reivindicar l'ensenyament en català. (Fotografia: Sebastià Llodrà).

Presentació

L'IES Mossèn Alcover es va fundar l'any 1970. El curs 1975-1976 ja es va cursar a l'actual edifici, als afores de Manacor, prop del camp de futbol de na Capellera. És un centre gran, amb més de 1.000 alumnes matriculats, i ja ho era a la dècada dels vuitanta. Rep alumnes de tots els centres públics de primària del municipi per a cursar ESO. També en rep de tots els centres concertats per a fer

el batxillerat. Aquests alumnes han fet la seva escolarització en català. Disposam de dades lingüístiques sobre l'alumnat del centre, siguin fragmentàries o exhaustives, des del 1995 (any de la redacció del primer projecte lingüístic de centre). Concretament, en tenim de 1995, 1998, 2001, 2005, 2010, 2014 i 2016. Són interessants perquè són ben representatives dels usos lingüístics dels adolescents de la comarca durant els darrers vint anys, així com dels resultats de l'escolarització en català a Manacor.

Poden confirmar l'evolució demogràfica que tots coneixem, encara que potser no a la velocitat que esperàvem: el català ha passat de ser llengua familiar (única o juntament amb una altra) d'un 78% de casos el 1995 a un 73,16% el 2014. El nombre d'alumnes que tenen com a llengua familiar un idioma diferent del català o del castellà ha deixat d'esser testimonial per a esdevenir més que significatiu: d'un 1% el 1998 a un 4,99% el 2001 i a un 9,61% el 2014. Però aquests no són els aspectes més interessants que hi podem trobar, ni de molt.

Ens poden fer tornar pessimistes: el consum de mitjans de comunicació majoritàriament en català ha passat d'un 11,54% el 2001 (llibres, revistes, televisió i ràdio) a un 3,23% el 2014 (televisió, pel·lícules i sèries). Queda molt lluny l'any 1998, en què TV3 era la cadena de televisió més vista per l'alumnat enquestat. En canvi, les dades ens poden mostrar un futur esperançat si miram cap a les xarxes socials, on el percentatge d'alumnes que fan un ús majoritari de la llengua catalana és relativament alt a la darrera enquesta: 33,5%.

Per altra banda, pot ser que ens condueixin a l'autocomplaença com a docents: el nombre d'alumnes que no parlen gens en català ha minvat d'un 11% el 1995 fins a un 0,74% el 2014. Però, al mateix temps, ens duren a dubtar de la nostra eficàcia quan intentam incidir sobre les opinions de l'alumnat: el percentatge que considera que la llengua que es parla al Principat de Catalunya, al País Valencià i a les Illes Balears és la mateixa també ha anat baixant progressivament: d'un 60% el 2001 fins a un 43,9% el 2005 i un 32,89% el 2011.

Enquestes utilitzades

Curs 1994-1995: es constitueix un seminari de formació sobre l'elaboració del PLC. Hi participen, entre d'altres, les professores de català Maria Francesca Sureda, Xesca Obrador i Marian Mifsud. En tenir el projecte enllestit, com a part del PEC, és aprovat pel Consell Escolar a la sessió de l'11 de maig de 1995. Aquest seminari realitza una enquesta entre una mostra de 300 alumnes, un 27% del total. La mostra inclou grups de tots els nivells educatius que s'impartien (encara no havia arribat el 1r cicle d'ESO), així com de diürn i de nocturn. No

disposam ni de les enquestes ni del full de càlcul corresponent. Només tenim l'anàlisi dels resultats que es fa dins el PLC a l'apartat „Àmbit de relació: utilització del català i actituds entre l'alumnat“.¹ Les preguntes que s'esmenten dins aquest apartat varen servir de base per a l'enquesta del curs 2000-2001.

Curs 1997-1998: Maria del Pilar Castor, aleshores alumna de 3r curs de la llicenciatura d'Història, va realitzar el treball *La llengua i els alumnes de l'IES Mossèn Alcover*. Entre gener i març de 1998 passà dues enquestes lingüístiques als grups de 4t d'ESO i COU (l'equivalent aleshores al 2n de batxillerat actual). La mostra total era de 308 alumnes, un 30,89% del total. Les dues enquestes, A i B, eren respectivament de resposta tancada i de resposta oberta.

Curs 2000-2001: durant el 1r pacte de progrés, el director general d'Administració Educativa, Jaume Morey, crea la Comissió de Normalització Lingüística i la figura del coordinador lingüístic als centres. S'estableix l'obligació de revisar periòdicament el PLC i de fer una enquesta lingüística a l'alumnat i al professorat com a punt de partida d'aquestes revisions. El qüestionari lingüístic utilitzat a l'IES Mossèn Alcover (i que serveix de punt de partida a les dades dels anys 2001, 2005, 2011 i 2014-2016) conté tres tipus de preguntes: sobre usos lingüístics (preguntes 1, 2, 4, 7 i 8), sobre competències lingüístiques (preguntes 3, 5 i 6) i sobre actituds lingüístiques (preguntes 9 i 10). Les mostres varen ser les següents:

- 2000-2001: mostra de 864 alumnes. Coordinador de l'enquesta: Bartomeu Carrió.
- 2004-2005: mostra de 882 alumnes. Coordinadora de l'enquesta: Elvira Piris.
- 2010-2011: mostra de 529 alumnes. Coordinadora de l'enquesta: Joana M. Massanet.
- 2014-2015: mostra de 830 alumnes. Coordinador de l'enquesta: Bartomeu Carrió.
- 2015-2016 (només dues preguntes d'actituds lingüístiques): mostra de 551 alumnes. Coordinador de l'enquesta: Bartomeu Carrió.²

A partir de la comparació dels resultats de les enquestes, hem arribat a nou conclusions.

1 Varem aconseguir el PLC de 1995 gràcies a na Magdalena Gelabert, professora del centre i gerent de la Institució Pública Antoni M. Alcover, que en guardava una còpia.

2 De la feina més que considerable del buidatge de les enquestes se'n sol encarregar el professorat del Departament de Català del centre.

Conclusió 1

Si agrupam en un sol ítem les famílies on s'utilitza el català i el català amb una altra llengua (català i castellà / català i altres), la suma es manté en una xifra estable durant 13 anys. En canvi, el català pateix un descens de 7,27 punts com a llengua familiar única (pregunta 2).

Pregunta 2: Quina llengua utilitzes habitualment a ca teva? (usos)

	1998	2001	2005	2011	2014
<i>català</i>	81	61,83	57,06	58,03	54,56
<i>castellà</i>		21,58	21,76	20,42	19,21
<i>cat i cast</i>		11,60	14,47	11,91	16,63
<i>altres</i>		1,97	2,12	4,91	2,71
<i>cat i altres</i>		0,70	2,00	1,51	1,97
<i>cast i altres</i>		2,32	2,59	3,21	4,93

Si agrupam en un sol ítem les famílies on s'utilitza el català i el català amb una altra llengua (català i castellà / català i altres), la suma es manté en una xifra estable durant 13 anys (2001: 74,13%; 2005: 73,53%; 2011: 71,45%; 2014: 73,16%), amb una lleugera minva (1,54 punts). En canvi, el català pateix un descens de 7,27 punts com a llengua familiar única. Les famílies bilingües tenen un increment de 5,73 punts.

Segons l'*Informe preliminar sobre l'enquesta lingüística a centres d'ensenyament secundari 2014-2015* elaborat per Miquel Gomila a partir d'un encàrrec d'ADESMA³ (Gomila 2016, 1), l'IES Mossèn Alcover té un índex de llengua familiar en català 22,76 punts per damunt de la mitjana de les Illes Balears (54,56% davant d'un 31,8%). En canvi, les famílies monolingües en castellà són 23,49 punts més freqüents a les Illes Balears en conjunt que entre l'alumnat del nostre institut (un 19,21% davant d'un 42,7%).

Conclusió 2

L'escolarització en català aconsegueix un increment notable i constant de les competències lingüístiques en llengua catalana (preguntes 3 i 6). Així i tot,

3 Es tracta d'un informe elaborat a partir de l'encàrrec de l'Associació de Directors de Secundària de Mallorca (ADESMA). El seu autor és en Miquel Gomila. Conté dades de 39 centres i de 10.141 alumnes. L'accés a aquest informe, inèdit, va ser possible gràcies al president d'ADESMA, en Llorenç Llop, i al propi autor.

mai no supera la competència que l'alumnat considera que té per a la llengua castellana (pregunta 5).

Pregunta 3: Quin nivell de coneixement de la llengua catalana creus que tens? (competències)

a) Entens el català? Comprensió oral.

	1995	2001	2005	2011	2014
<i>bé</i>		69,06	64,99	69,19	73,40
<i>bastant bé</i>		26,07	27,65	27,79	22,54
<i>a mitges</i>		3,48	5,60	1,89	2,71
<i>un poc</i>		1,39	1,40	0,95	0,99
<i>gens</i>	1	0,00	0,35	0,19	0,37

BÉ: increment de 4,34 punts.

b) Parles en català? Expressió oral.

	1995	2001	2005	2011	2014
<i>bé</i>		59,61	58,20	68,24	73,58
<i>bastant bé</i>		25,69	26,70	24,20	20,37
<i>a mitges</i>		9,84	9,13	3,40	3,83
<i>un poc</i>		3,36	5,15	2,65	1,48
<i>gens</i>	11	1,50	0,82	1,51	0,74

BÉ: increment de 13,97 punts.

c) Llegeixes en català? Comprensió escrita.

	1995	2001	2005	2011	2014
<i>bé</i>		62,88	62,35	68,05	75,09
<i>bastant bé</i>		27,84	27,62	23,63	21,07
<i>a mitges</i>		6,96	7,11	3,97	2,60
<i>un poc</i>		1,62	2,45	3,78	0,99
<i>gens</i>	1	0,70	0,47	0,57	0,25

BÉ: increment de 12,21 punts.

d) Escrius en català? Expressió escrita.

	1995	2001	2005	2011	2014
<i>bé</i>		45,01	48,66		68,31
<i>bastant bé</i>		30,39	33,14		23,43
<i>a mitges</i>		20,42	15,05		5,67
<i>un poc</i>		3,25	2,68		2,10
<i>gens</i>	9	0,93	0,47		0,49

BÉ: increment de 23,3 punts.

Trobam un increment constant i notable de la percepció positiva que tenen els alumnes de la seva competència en català. L'increment és major en la competència escrita (12,21 punts en la comprensió i 23,31 punts en l'expressió) que en la competència oral (4,3 punts de comprensió i 13,97 punts en l'expressió), però també partia d'un percentatge més baix. De fet, l'expressió escrita està el 2014 a un nivell percentual similar al de la comprensió oral l'any 2001 (68-69%) .

Pregunta 5: En quina llengua et resulta més fàcil llegir i escriure? (competències)

	1995	2001	2005	2011
<i>en català</i>	22	27,96	28,89	27,98
<i>en castellà</i>		33,99	34,50	33,27
<i>igual</i>		38,05	36,61	38,75

Si comparem el percentatge d'alumnat que respon que li és més fàcil escriure en català, es manté en el 28%, aproximadament. El grup d'alumnes que troba que li és més fàcil llegir i escriure en castellà es, durant tots aquests anys, 6 punts més elevat (devers un 34%).

Conclusió 3

També s'aconsegueix un increment dels usos acadèmics en català (preguntes 4a i 7). I, paral·lelament, aquest fet influeix sobre el major ús del català en els usos informals entre iguals dins l'institut (preguntes 4b i 4c).

Pregunta 7: En quina llengua prens els apunts de classe, fas els exàmens i els treballs? (deixant de banda les assignatures de llengües) (usos)

	2001	2005	2011	2014
<i>en català</i>	50,58	59,60	70,13	65,37
<i>més en cat</i>	34,81	28,20	17,39	19,27
<i>igual</i>				9,95
<i>més en cast</i>	10,40	8,65	9,45	3,02
<i>en castellà</i>	4,21	3,55	3,02	2,39

En conjunt, podem destacar un increment de quasi 15 punts dels usos acadèmics en català entre 2001 i 2014. A més, si sumam l'alumnat que fa les feines en català i més en català, el percentatge arriba al 84,64%.

Pregunta 4: En aquestes situacions, utilitzes el català o el castellà? (usos)

a) Amb els professors?

	1995	2001	2005	2011	2014
<i>català</i>	65*	54,51	59,06	55,39	76,51
<i>castellà</i>		6,60	5,18	4,91	7,83
<i>cat i cast</i>		38,89	35,76	37,81	15,66
<i>altres</i>				1,89	

*"sempre en català" o "més en català".

CATALÀ: increment de 22 punts, d'un 54% a un 76%.

b) Amb els amics de l'institut?

	1995	2001	2005	2011	2014
<i>català</i>	73*	42,76	43,47	47,45	55,45
<i>castellà</i>		17,99	18,53	15,88	12,62
<i>cat i cast</i>		39,25	38,00	35,35	31,93
<i>altres</i>				1,32	

*"sempre en català" o "més en català".

CATALÀ: increment de 12,69 punts, del 42% al 55%.

La tendència en l'ús informal i no acadèmic és cap a l'augment de la interacció en català.

c) Fora de l'institut? (català / castellà / català i castellà)

	1995	2001	2005	2011	2014
<i>català</i>	70	40,33	38,69	49,15	46,91
<i>castellà</i>	17	18,53	20,40	16,82	17,65
<i>cat i cast</i>		41,14	40,91	29,87	35,43
<i>altres</i>				4,16	

CATALÀ: increment de 6,56 punts.

L'any 2014, l'ús del català entre els joves dins l'institut és 8,54 punts més alt que al carrer (un 55,45% davant d'un 46,91). L'institut, com a part del sistema educatiu a Manacor, és un vector de normalització lingüística, també pel que fa als usos informals i col·loquials.

Quan comparem els resultats actuals amb els de l'enquesta de 1995, no podem deixar d'observar que canvia l'àmbit on l'ús del català és més elevat: en aquell moment hi havia més interacció en català amb els amics (73% dins l'institut i 70% a fora) que no amb els professors (65%). El 2014, evidentment, la proporció és la inversa: un 76,51% d'interacció en català amb els professors davant d'un 46,91% amb els amics fora de l'institut.

Podem comparar les dades de l'informe lingüístic elaborat per ADESMA sobre llengua habitual fora de la llar (Gomila 2016, 4) amb la pregunta 4c de la nostra enquesta. L'ús del català fora de l'institut i de ca seva és 28,21 punts més elevat entre l'alumnat de l'IES Mossèn Alcover que el de la mitjana de les Illes Balears.

Conclusió 4

El consum de producció escrita en català creix progressivament, però a un ritme lent, i sempre es veu superat pel consum en castellà (pregunta 8b).

Pregunta 8: Usos i consum de productes culturals

8b) En quina llengua llegeixes llibres i revistes?

	1995	2001	2005	2011	2014
<i>quasi sempre en cat</i>	18	5,30	6,16	6,24	12,75

<i>més en cat</i>		6,24	4,99	4,16	10,77
<i>igual</i>	31	24,50	26,71	23,82	28,96
<i>més en cast</i>	51	34,39	34,15	39,51	26,73
<i>quasi sempre en cast</i>		29,56	27,99	25,33	20,79
<i>en altres llengües</i>				0,95	

Un 23,52% consumeix producció escrita majoritàriament en català.

Hi ha una evolució clara cap a l'increment de la lectura en català: l'opció QUASI SEMPRE EN CATALÀ té un increment de 6,51 punts entre el 2001 i el 2014 (passa d'un 5,30% a un 12,75%). Així mateix, l'opció MÉS EN CATALÀ també té un increment similar: 6,61 punts (d'un 6,24% el 2001 fins a un 10,77% el 2014).

Conclusió 5

La presència del consum de producció audiovisual en català és gairebé residual i ha minvat d'una manera alarmant durant els darrers anys, després de tenir un moment de presència molt major a la darrera dècada del segle XX (pregunta 8c).

Pregunta 8c) En quina llengua mires la TV, pel·lícules, sèries i escoltes la ràdio?

	1995	2001	2005	2011	2014
<i>quasi sempre en cat</i>	18	5,30	6,16	2,08	1,49
<i>més en cat</i>		6,24	4,99	1,89	1,74
<i>igual</i>	31	24,50	26,71	14,56	15,90
<i>més en cast</i>	51	34,39	34,15	37,43	34,41
<i>quasi sempre en cast</i>		29,56	27,99	39,89	46,46
<i>en altres llengües</i>				4,16	

Només un 3,23% de l'alumnat consumeix producció quasi sempre en català o més en català.

Els resultats són encara més dramàtics per a la llengua catalana si els comparem amb l'estudi de 1998 (Castor 1998, 6): aleshores TV3 era la cadena que tenia més audiència (30%) entre l'alumnat. La seguien Tele5 (22%) i Antena3 (17%). El percentatge de 2014 és deu vegades inferior a aquesta dada de setze anys abans.

Conclusió 6

La presència del català al consum de continguts de pàgines web és major que el de producció audiovisual, encara que molt inferior a l'escrit (pregunta 8d).

Pregunta 8d) En quina llengua consultes les pàgines web?

	2011	2014
<i>quasi sempre en cat</i>	5,86	5,46
<i>més en cat</i>	3,78	4,47
<i>igual</i>	15,69	27,42
<i>més en cast</i>	37,43	30,15
<i>quasi sempre en cast</i>	33,84	32,51
<i>en altres llengües</i>	3,40	

Els resultats pel que fa a la llengua en què l'alumnat consulta les pàgines web són més favorables a la presència de la llengua catalana que els referits al consum de producció audiovisual: un 9,93% de l'alumnat consulta les webs quasi sempre en català o més en català.

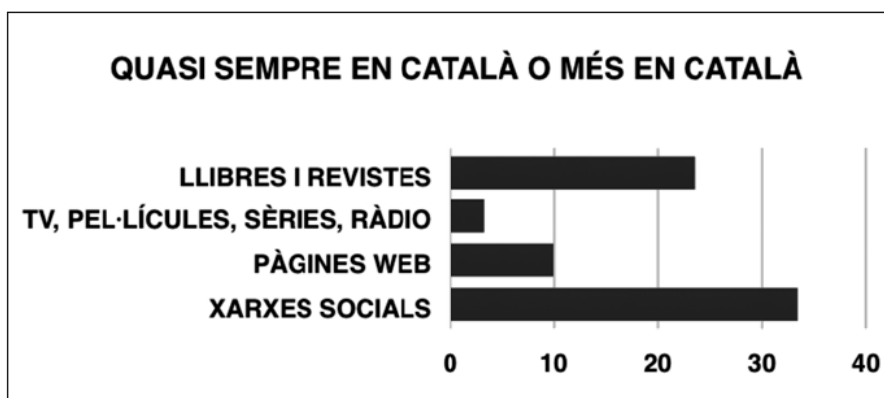
Conclusió 7

L'ús del català a les xarxes socials és més elevat que en tots els consums de produccions culturals anteriors: quan els alumnes són protagonistes i en són ells els productors, la competència que han adquirit dins el sistema escolar es veu reflectida en una major presència de la llengua catalana. Encara que no iguala l'ús del castellà, és l'apartat on més s'hi acosta.

Pregunta 8e) En quina llengua utilitzes les xarxes socials (Facebook, Whatsapp...)?

	2014
<i>quasi sempre en cat</i>	21,16
<i>més en cat</i>	12,34
<i>igual</i>	22,04
<i>més en cast</i>	14,11
<i>quasi sempre en cast</i>	30,35

Aquesta pregunta és nova a l'enquesta de 2014 i ha estat la gran sorpresa positiva pel que fa als usos lingüístics en el consum de producció cultural. Un 33,5% de l'alumnat utilitza prioritàriament el català a les xarxes. Aquest percentatge és 10 punts superior al de la lectura en català (23,52%) i deu vegades superior al consum de producció audiovisual (3,23%). Una diferència percentual tan gran ens pot fer sospitar que el problema no el tenim tant en la manca de demanda de producció en català sinó en la manca d'oferta. Quan els alumnes poden utilitzar el català, ho fan en una proporció deu vegades major.

Conclusió 8

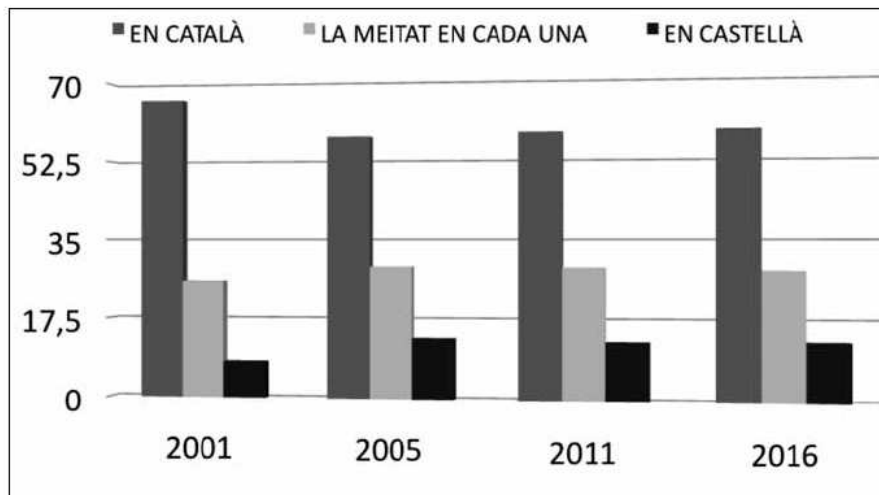
Les actituds lingüístiques són cada vegada menys favorables a fer l'ensenyament en català, encara que aquesta continua essent l'opció majoritària.

Pregunta 9: En quina llengua creus que s'hauria de fer l'ensenyament a Manacor (excepte les assignatures de llengües)? (actituds)

	2001	2005	2011	2016
<i>en català</i>	66,16	57,68	58,41	58,80
<i>meitat</i>	25,88	29,08	28,92	28,31
<i>en castellà</i>	7,96	13,24	12,67	12,88

La proporció d'alumnat que creu que l'ensenyament s'ha de fer en català disminueix progressivament i a un ritme molt ràpid entre 2001 i 2005: 8,36 punts. Entre 2005 i 2016 torna a créixer però de manera molt lleu: 1,12 punts.

Així i tot es manté com a opció majoritària, fins i tot davant la suma de les altres dues.

Conclusió 9

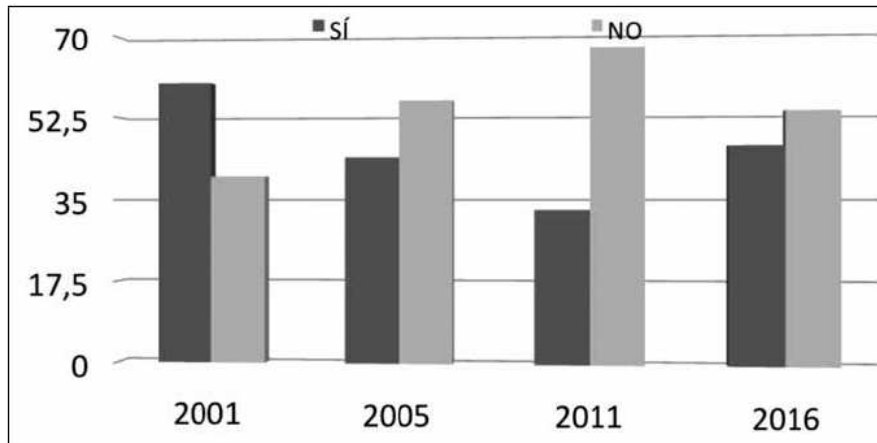
En canvi, l'acceptació de la unitat de la llengua catalana com a un sol idioma ha passat de ser l'opció majoritària el 2001 a ser minoritària el 2016.

Pregunta 10: Consideres que la llengua que es parla a Catalunya, al País Valencià i a les Illes Balears és la mateixa? (actituds)

	2001	2005	2011	2016
<i>sí</i>	60,04	43,91	32,89	46,27
<i>no</i>	39,95	56,08	67,11	53,72

La disminució del percentatge d'alumnat que creu en la unitat de la llengua catalana és la més ràpida de totes les dades que hem pogut analitzar en aquestes enquestes. Entre el 2001 i el 2011 la minva és de més de 27 punts.

Els darrers 5 anys hi ha hagut una recuperació de 13,38 punts, però l'opció de la unitat de la llengua catalana és la minoritària des de fa 11 anys.

Reflexió final sobre la funció de les enquestes lingüístiques als centres educatius

El diari *Ara Balears* del dia 8-5-2016 publicava un article titulat “El nou model lingüístic, una incògnita”. Parlava de la creació d’un comitè d’experts que ha de definir les bases del nou model lingüístic escolar a les Illes Balears després de l’experiment del TIL durant la legislatura 2010-2015, sota la presidència de José Ramón Bauzá. Dins aquest comitè hi trobam gent tan qualificada com els filòlegs Joan Melià, Nicolau Dols o Miquel Sbert. També pedagogs com Bernat Sureda o Bartomeu Quetglas, entre d’altres. El redactor, Martí Gelabert, ens explicava el següent sobre la preocupació que aquest tema genera a la Conselleria d’Educació:

Un dels problemes que evidencien aquesta situació complicada és la falta de dades. La Conselleria no les té per mà i no es pot definir la realitat educativa de les Illes Balears. Els centres, mentrestant, treballen a les palpentes. Inspecció Educativa és conscient de la falta de dades empíriques. Per això, una de les mesures que s’han aprovat va en la direcció de pal·liar aquesta situació: s’haurà d’introduir al Gestib la llengua en què s’imparteix cada classe.

Les dades empíriques que necessita aquest comitè o qualsevol docent que vulgui treballar amb coneixement de causa sobre la realitat lingüística dels nostres centres no poden venir, només i exclusivament, del programa de gestió administrativa de la Conselleria d’Educació. És feina i responsabilitat de cada centre disposar d’unes eines per recollir dades de la seva realitat diària i fer-les servir periòdicament: cada curs acadèmic o cada dos, com a màxim. Els estudis

d'abast general, com el realitzat durant el curs 2014-2015 per ADESMA, són imprescindibles. Però també ho són els d'abast més concret: els de centre, sobretot, i també els locals. Seria interessantíssim disposar d'unes dades lingüístiques globals (usos, competències i actituds) dels alumnes de tots els centres educatius del municipi de Manacor.

Si a les Illes Balears ens tornam a trobar amb un Govern i amb una Conselleria d'Educació que militin obertament en contra de la normalització de la llengua catalana (i crec que no hi ha ningú que pugui descartar aquesta possibilitat), haurien de tornar a trobar una oposició ferma en els moviments educatius, socials i sindicals. Si, a més, podem aportar dades lingüístiques actualitzades de la realitat escolar que demostrin que hi ha models que no tenen justificació pedagògica ni sociolingüística possible, haurem fet la feina que ens toca per mantenir viu el procés de normalització de la llengua catalana. Perquè, com deia mossèn Alcover: “Si els qui l'estimam no ho feim, qui ho ha de fer?”

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

CASTOR BINIMELIS, Maria del Pilar (1998). *La llengua i els alumnes de l'IES Mossèn Alcover*. Manacor. [Original inèdit]

GELABERT, Martí (2016). “El nou model lingüístic, una incògnita”. *Ara Balears* (8 maig).

GELABERT I MIRÓ, Joan; GELABERT I MIRÓ, M. Magdalena (2003). *Societat, llengua i comunicació a Manacor: el paper dels joves*. Manacor: Fundació Pública Antoni M. Alcover.

GOMILA, Miquel (2016). *Informe preliminar sobre l'enquesta lingüística a centres d'ensenyament secundari 2014-2015*. Palma: ADESMA. [Original inèdit]